

Croatica XIX (1988) — 30 Zagreb

Izvorni znanstveni članak

Ivan Martinčić

**ŠULEKOVO AUTORSTVO RUKOPISA
»BIBLIOTHECA ILLYRICA«**

UDK 886.1—8 — Šulek

Rukopisna bibliografija Bibliotheca illyrica (u Nacionalnoj i sveučilišnoj biblioteci u Zagrebu) slabo je poznata i nije proučena u stručnoj i znanstvenoj literaturi. I autorstvo rukopisa bilo je sporno. Ovdje se prikupljaju podaci koji upućuju da je Bogoslav Šulek autor bibliografije Bibliotheca illyrica.

1. Polihistorijska djelatnost Bogoslava Šuleka obuhvaćala je i bibliografski rad; među svoja djela, u popisu *Plodovi moga pera*¹ iz 1870-tih, uvrstio je Šulek, uz dodatnu obavijest, ovaj rukopis: »Bibliotheca illyrica 1845. (Popis svih knjigah odnosećih se na Illyricum. Rukopis kod Gaja.)«. Potom, koliko je poznato, Šulek nije više govorio o tom svom bibliografskom radu.

2. U opisu Šulekova opusa i njegove djelatnosti nije rečeno gotovo ništa o bibliografiji *Bibliotheca illyrica*. Iz popisa *Plodovi moga pera* upisan je taj rukopis u *Bibliografiju radova dra. Bogoslava Šuleka*, objavljenu godine 1952. u knjizi Šulekovih *Izabranih članaka*². U uvodnoj studiji u toj knjizi Rudolf Maixner samo je prepričao — jer je i studiji kao i knjizi glavnim predmetom Šulekova publicistička djelatnost — već citiranu obavijest iz *Plodova moga pera*, veleći da je Gaj Šuleku »1845. povjerio da sastavi bibliografiju 'Bibliotheca illyrica 1845'«³ Maixnerova je obavijest, dakle, tek usputna, i kako će se vidjeti, neprecizna parafraza, ali i jedini spomen te bibliografije u radovima o Bogoslavu Šuleku.

3. Stoga obavijesti o rukopisnoj bibliografiji *Bibliotheca illyrica* valja tražiti drugdje. Naravno, trag — Šulekova napomena da je rukopis kod Gaja — upućuje k Ljudevitu Gaju i radovima o njemu, k onodobnoj epistolarnoj i drugoj dokumentaciji, neposredno u Gajevu ostavštini.

Pretraživanje valja početi ne u 1845. godini, kako bi se moglo pomisliti na temelju Maixnerove napomene, nego svakako već u 1844: prije jeseni te godine snovao je Gaj o izdavanju kataloga svoje knjižnice, interesirao se za cenzuriranje kod Miklošića u Beču. Posredovao je u tome Stjepan Pejaković (1818—1904), marljiv preporodni suradnik, tada student na Jozefinskoj medicinskoj akademiji u Beču; potkraj studenoga 1844. otpisivao je Gaju: »Što se tiče G. Miklošića mogu javiti... da Catalog onaj, koga izdati namjeravate, samo simo poslati bi izvoljeli... da ga cen-

¹ *Plodovi moga pera*, rukopis, u Šulekovoju ostavštini u Zavodu za književnost i teatrologiju JAZU; popis Šulekovih djela sastavljen 1870-ih. — Iznoseno je da rukopis nije pisan Šulekovom rukom, ali na rukopisu je Šulekov potpis autograf; pretpostavljam da je popis pisan vjerojatno »po diktatu« za vrijeme Šulekove bolesti (često je imao slomljenu ruku). Popis nije rađen bibliografski precizno; neke pogreške i nepreciznosti prenosile su se iz tog izvora u kasniju literaturu.

² Bogoslav Šulek, *Izabrani članci*; priredili dr. Rudolf Maixner i dr. Ivan Esih; Noviji pisci hrvatski, knj. 8; Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb 1952. — *Bibliografija radova dra. Bogoslava Šuleka* objavljena je u knjizi na str. 34—43, a na str. 35. pod br. 15 upisana je *Bibliotheca illyrica*.

³ *Ibid.*, Maixnerova uvodna studija *Bogoslav Šulek* na str. 7—33; citat str. 15.

surira⁴. Taj katalog, kataloško popisivanje i bibliografsko opisi-
vanje knjiga Gajeve knjižnice bilo je u neposrednoj svezi s Gaje-
vim rukopisom *Dogodovština Ilirije Velike*. U polovici 1845. po-
nudio je Gaj cenzuri u Beču s rukopisom *Dogodovštine* i rukopis
Bibliotheca illyrica — »bibliografiju historijskih, geografskih, et-
nografskih, prirodopisnih i filologijskih djela te rukopise o 'ilir-
skim zemljama'«, kako kaže Josip Horvat u romansiranoj biogra-
fiji *Ljudevit Gaj*. Predsjednik policijskoga dvorskog ureda Josip
Sedlinitzki izvjestio je Ugarsku dvorsku komoru da se *Biblio-
grafija* može tiskati, a za *Dogodovštinu* da valja čekati i mišljenje
Državne konferencije.⁵ Aktualni politički događaji zameli su *Do-
godovštinu*, zamisli o velesjajnom izdanju ostale su Gajeve sanje,
pa tako nije tiskana ni *Bibliotheca illyrica*.

Ipak dokumentacija u Gajevoj ostavštini u Nacionalnoj i
sveučilišnoj bilioteci u Zagrebu pokazuje da je kataloško-biblio-
grafski rad u Gajevoj knjižnici nastavljen i nakon cenzorova odo-
brenja predložena rukopisa, dapače da se pripremalo tiskanje,
da je složen i korektorski otisnut početak rukopisa *Bibliotheca
illyrica*, ali djelo ipak nije tiskano.

4. Uz ostalo vjerojatno se i pitanje autorstva prepriječilo
tiskanju bibliografije *Bibliotheca illyrica*. U doba neposredno na-
kon cenzorova imprimatura te u vrijeme priprema za tiskanje
bibliografije bilo je javno poznato da je u njezinu sastavljanju
sudjelovao Bogoslav Šulek, tada Gajev službenik, nepotpisani ured-
nik »Danice«. O tome je očito javno pripovijedao i sam Šulek,
osobito pošto je pri kraju 1840-tih sukob Gaj—Šulek postajao
sve žešći. Kad se taj sukob zaoštrio u otvoren polemičko-pamfle-
tistički obračun, i pitanje autorstva rukopisa te bibliografije po-
stalo je predmetom pisanog spora. Na Šulekove aluzije da se Gaj
'kiti tuđim perjem' replicirao je Gajev glasnogovornik Dragutin
Galac u izvanrednom dodatku »Narodnim novinama« br. 102. go-
dine 1849, spominjući prilično opširno kataloško-bibliografski rad
u Gajevoj knjižnici te upućujući u svezi s tim poslom na Šule-
kovu adresu ove riječi: »Neće li reći, da se je i tada kitio g. G.
njegovim percem, kada ga je u svoju bogatu narodnu knjižnicu

⁴ Pismo Stjepana Pejakovića iz Beča 26. studenoga 1844. Ljudevitu
Gaju u Zagrebu; objavljeno u: Josip Horvat, Jakša Ravlić, *Pisma Ljude-
vitu Gaju*; Građa za povijest književnosti hrvatske, knj. 26, Jugosla-
venska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb 1956; str. 381—382.

⁵ Josip Horvat, *Ljudevit Gaj*; Sveučilišna naklada Liber, Zagreb
1975; str. 217.

⁶ *Ibid*, str. 226.

⁷ Korektorski otisci nalaze se u Nacionalnoj i sveučilišnoj biblio-
teci u Zagrebu, u sklopu Gajeve ostavštine, a među »*Spisima koji se
tiču knjižnice*« — signatura R 4703.

uveo, i kada mu je pružajući mu svaku pomoć, dao priliku, uz pisanje naslovah od svojih knjigah sasvim po svojoj čudi prosto i slobodno viežbati se u jeziku i upoznati se s našom literaturom. Ili je možebiti to jedan od misterah, da je tu popisao naslove od knjigah? ta s tim katalogom imao sam i ja poslie, ako ne toliko, a to zaista ne mnogo manje posla od g. B. Š., a ipak svih nas prepisačah trudovi izčezavaju kao magla spram golemoga truda i troška, kojim je g. Gaj 24 godišnjom pomnjom istu sbirku za naš narod i u našem narodu zaista najveću i najznatniju skupio. Šta je ovdie malena, u niekoliko arakah stisnuta kopia spram velikog originala? Onim poslom, kojega je g. Šulek u knjižnici g. Gaja za platju radio, bio bi se mnogi i mnogi literat drage volje makte bavio imajući od njega bezprimierenu moralnu i intelektualnu nagradu. A kako zahvaljuje g. Šulek g. učredniku narodnih novinah, ...⁸. Na taj izvanredni odgovor u »Narodnim novinama« odgovorio je Šulek u dodatku k »Slavenskom Jugu«, kojeg je tada uređivao, te uz ostalo glede bibliografije izjavio: »Uz to sam takodjer sam samcat sastavio podpunu Bibliographiu ilirsku, kojom se je prie sam ponosio kano ogromnim svojim djelom, a sad ju zove katalogom svoje knjižnice; ... Kad g. G. izdade na svjetlo ovu moju bibliographiu, onda će se svatko glavom uvěřiti, kakvo je to djelo, i jesam li ja mogao i upotřebiti kakvoga Galca kod toga posla, koji si sad znoj briše s umorena čela.«⁹.

Iz navedenih iskaza može se zaključivati o Šulekovu autorstvu u sastavljanju bibliografije. U Galčevu tekstu priznaje se Šulekov udio u tome poslu, premda Galac kaže da je Šulek ne mnogo manje u tome sudjelovao; ne mogavši poreći ipak pretežitom Šulekovom autorstvu, Galac nastoji cijeli posao omalovažiti. U Šulekovu pak odgovoru, uz tvrdnju da je »sam samcat sastavio podpunu Bibliographiu ilirsku«, izraženo je i njegovo uvjerenje da je djelo vrijedno i da je upravo bibliografija a ne samo katalog. Nažalost, glede toga da će *Bibliotheca illyrica* biti tiskana, Šulek se prevario. Naime, da je odobreno i tiskanje *Dogodovštine*, Gajevo bi ime sjalo na početku knjige, pa bi navođenje ili nenavođenje sastavljača bibliografije — kao dodatka, dopune — izgubilo od važnosti. Međutim, da se bibliografija tiskala bez *Dogodovštine*, navođenje ili pak nenavođenje sastavljača bibliografije dobilo bi drukčiju, veću težinu, osobito nakon otvorena polemičko-pamfletističkoga spora u kojemu Šulekove tvrdnje o autorstvu nisu bile pobijene pa su se doimale uvjerljivije. Očito, uz sve druge nepo-

⁸ Odgovor g. B. Šuleka na uvriede i mistifikacije u 96. broju »Slavenskoga Juga« od Dragutina Galca; Izvanredni dodatak k »Narodnim Novinama br. 102; 1849.

⁹ B. Šulek, Odgovor na izvanredni dodatak k »Nar. Nov.« br. 102; Dodatak k »Slavenskom Jugu«, II, 102. (29. 7. 1849); 2 str.

voljne okolnosti u kojima se našao, Gaj nije više mogao imati osobita interesa da izda rukopis *Bibliotheca illyrica*.

5. Napose glede autorstva valja pogledati sam rukopis, očuvan u Nacionalnoj i sveučilišnoj biblioteci u Zagrebu; u sklopu Gajeve ostavštine tamo se nalazi rukopis: D. L. Gaji Bibliotheca Illyrica sive Catalogus librorum impressorum et manuscriptorum de rebus illyricis tractantium, ab lingua illyrica quibusvis dialectis scriptorum.¹⁰ U ovom punom naslovu a ni igdje drugdje ne spominje se kao sastavljač Bogoslav Šulek. Doduše naknadno, već pri obradi u Nacionalnoj i sveučilišnoj biblioteci, na naslovnoj stranici dopisano je olovkom: Bogoslav Šulek; međutim, izvorno ili pak u starijem razdoblju Šulekovo autorstvo nije označivano.

No, kakve tragove za utvrđivanje autorstva pruža sam rukopis? Da bi se u to moglo i samo najopćenitije uputiti, valja iznijeti makar osnovni opis rukopisa, jer o njemu, koliko mi je poznato, uopće nije pisano u stručnoj literaturi.

Rukopis se sastoji od četiriju posebno uvezanih volumena, a u njima je po 46, 44, 61 i 31 ispisan list, formata 50 × 32 cm. Na uvezanim arcima tvrdog papira, s obje strane listova lijepljen je rukopis pisan na tanjem, užem papiru (najčešće 20—22 cm); na svakoj je stranici po nekoliko, pa i desetak naljepaka, a na svakom naljepku po jedna ili više bibliografskih jedinica. Na raznim naljepnicama pismovna je veličina različita, gustoća redaka nije izjednačena (od prosječno 55—65 redaka do poviše od 80 redaka na stranici), duktus pisma u različitom je stupnju 'dotjeran'.

Općim pregledom rukopisa može se utvrditi da sva četiri volumena nemaju isti status te da u knjižničko-arhivskoj obradi nisu razvrstani logično prema susljednosti. Naime, tri volumena imaju imprimatur, ispisan uvijek na posljednjoj stranici s tekstom; ti su volumeni imprimirani »27. octobra 1845.« — dakle, to su gotovo sigurno primjerci rukopisa podneseni cenzuri zajedno s rukopisom *Dogodovština Ilirije Velike*. Jedan volumen nema imprimatura, a i letimičnim prelistavanjem može se vidjeti da rukopis nije u potrebnom stupnju dovršen i pripremljen za tiskanje — npr. često su ostavljena prazna mjesta, očito predviđena za naknadni upis. Pri određivanju slijeda volumena valja promotriti upise na naslovnim stranicama svakog volumena te pripise na vanjskim stranicama korica. Glavni naslov ispisan je na naslovnoj stranici I. volumena, a potom slijedi: »Pars. I. Continens libros impressos et manuscriptos, de rebus illyricis tractantes, ab Illyris concinnatos, operaque in typographiis illyricis excussa. — Libri impressi.«. Prvi volumen donosi popis od A do L, a drugi od L do Z. Na naslovnoj stranici drugog volumena ispisan je samo

¹⁰ Signatura R 4703.

početak glavnog naslova te »Libri impressi«. Pri dnu naslovnih stranica oznake su »vol. 1« odnosno »vol. 2«. Svezak s takvom oznakom »vol. 3« na naslovnoj stranici također ima ispisan samo početak glavnoga naslova te »Manuscripta«. Ta su tri volumena imprimirana, čine logičnu sadržajnu cjelinu, izjednačeniji su formalnom izvedbom. Međutim, preostali, neimprimiran i nedovršen volumen pri knjižničko-arhivskoj obradi; umetnut je kao treći volumen, nakon prvih dvaju, a prije volumena »Manuscripta«. Na naslovnoj stranici toga 'knjižničko-arhivskog' trećeg volumena ispisan je cijeli glavni naslov te »Pars II. Continens libros impressos et manuscriptos lingva illyrica quibusvis meridionalium Slavorum dialectis atque lingva literaria illyrica scriptos. Opera et opuscula impressa.« Taj svezak nema unutarne radne oznake volumena. Može se zaključiti da je taj umetnuti volumen zapravo pravi početak drugoga dijela rukopisa, dakle ne treći nego četvrti volumen, pa iako je u glavnom naslovu najavljen (». . . et lingva illyrica quibusvis dialectis scriptorum«), nije istodobno s ostalim volumenima vjerojatno ni bio podnesen cenzuri, a ni kasnije dovršen.

Već dosad iznesen opis očuvana rukopisa bibliografije *Bibliotheca illyrica* pokazuje da je iscrpno utvrđivanje autorstva rukopisa vrlo otežano, ponajviše zato jer je rukopis sastavljen od mnoštva naljepaka a vjerojatno je dopunjavani i nakon odobrenja cenzure. No, letimična usporedba pisma nekih naljepaka u bibliografiji s drugim Šulekovim rukopisima iz toga doba upućuje da je u tim naljepcima iz bibliografije rukopis Šulekov.

6. Još jednom, nakon izrade rukopisa *Bibliotheca illyrica*, trebao je Bogoslav Šulek sudjelovati u popisivanju Gajeve knjižnice: nakon otvaranja stečaja nad Gajevom imovinom bio je Šulek u komisiji za popis Gajeve knjižnice; popisivanje i procjena knjižnice počeli su 3. kolovoza 1858, no kad je 26. srpnja 1859. postupak dovršen, Šuleka nije bilo u komisiji koja je potpisala akt o popisivanju knjižnice.¹¹ Zanimljivo je, međutim, za naš predmet da je u međuvremenu, 12. studenoga 1858, Šulek podnio prigovor da »je iz stečajne mase izdvojen rukopis *Bibliotheca Illyrica*, popis Gajeve knjižnice, koji je on sastavio 1844/45«¹². Bila je to još jedna, tada službena Šulekova izjava da je on autor rukopisa *Bibliotheca illyrica*.

7. Treći popis Gajeve knjižnice sastavio je Velimir Gaj i objavio 1875. u knjizi *Knjižnica Gajeva*¹³. U predgovoru *Smotra o otčinskoj knjižnici* Velimir Gaj ovako posvjedočuje Šulekov posao:

¹¹ Josip Horvat, Jakša Ravlić, *Gajeva ostavština*; uvod u knjigu *Pisma Ljudevitu Gaju* — usp. bilj. 4.

¹² Josip Horvat, *Ljudevit Gaj* — usp. bilj. 5; str. 317.

¹³ Velimir Gaj, *Knjižnica Gajeva*; Zagreb 1875.

»Velezaslužni naš književnik g. Bogoslav Šulek godine 1844./1845. opisa ondašnju čitavu sbirku, te ovaj spisak u četiri svezka na listu bi po mojem roditelju s priloženimi knjigopisnima bilješkama za tisak priredjen pod latinskim nadpisom: 'D. L. Gaji Bibliotheca Illyrica sive catalogus ...'«, dodajući, uz razloge zašto se on tim rukopisom nije služio, i svoju ocjenu: »Ovaj rukopis nije bez nemale knjigopisne vrijednosti književnu povjestniku.«¹⁴. I u bibliografskom dijelu Velimir Gaj priznaje autorstvo Šuleku, popisujući rukopis ovako: Šulek B. D. L. Gaji Bibliotheca Illyrica ...«¹⁵. Zanimljivo je da je nelogičnost u sadašnjem knjižničko-arhivskom rasporedu pojedinih volumena rukopisa glede imprimatura sadržana već u ovom bibliografskom opisu Velimira Gaja.

8. Zaključno i sažeto: prikupljene obavijesti indiciraju da se Bogoslav Šulek može držati autorom rukopisne bibliografije *Bibliotheca illirica*. Detalje, osobito u svezi s dopunama nakon imprimiranja, valja podrobnije proučiti.

9. Potvrđivanje Šulekova autorstva bibliografije *Bibliotheca illyrica* omogućuje da se bolje razumije cjelokupno njegovo djelovanje. Već nekoliko godina nakon dolaska u Hrvatsku, u sredini 1840-ih upoznao je dakle Bogoslav Šulek, zanesenjak vjere u moć pera, gotovo ukupno dostupni 'ilirski' knjižni i rukopisni fond u Zagrebu, jer, ne zaboravimo, Gajeve knjižnica bila je tada najbogatija zagrebačka knjižnica. Bila je to valjana i dovoljno opširna podloga iz koje je Šulek mogao stvarati mnoga od svojih djela.

Takav zaključak bit će još uvjerljiviji kad se prouči i sadržaj bibliografije *Bibliotheca illyrica*. Pokazat će se time ujedno, u to sam čvrsto uvjeren već na temelju letimična pregleda, da je rukopis *Bibliotheca illyrica* vrlo važno i vrijedno djelo u povijesti hrvatske bibliografije.

¹⁴ *Ibid*, str. X—XI.

¹⁵ *Ibid*, str. 206.

SUMMARY

SULEK'S AUTHORSHIP OF THE BIBLIOTHECA ILLYRICA
MANUSCRIPT

Gaj's legacy in the National and University Library in Zagreb contains the manuscript *D. L. Gaji Bibliotheca Illyrica...*, a bibliography conceived as an appendix to Gaj's unpublished work *Dogodovština Ilirije Velike* (History of Illyria the Great). The manuscript has not yet been properly researched, although it is evidently major source material for the history of Croatian literature and Croatian history in general. There was some dispute concerning authorship between Bogoslav Šulek and Ljudevit Gaj and his collaborators. The issue still remains controversial; however, the data furnished appear to support Šulek's claim to the authorship, at least of the largest portion of the preserved manuscript.